

Voisé, Waldemar

"The Intellectual Revolution of the Seventeenth Century", Charles Webster, Londyn 1974 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 21/1, 110-111

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

struktura rakiety wielostopniowej nie była prekursorskim pomysłem Siemienowicza, znano ją już od przeszło stu lat¹⁸.

Sierakowski Karol. Termin architektura wojskowa oznaczał właśnie fortyfikację, więc trudno mówić o Sierakowskim jako o profesorze „architektury cywilnej i wojskowej oraz fortyfikacji”. Podobnie nie potrzeba mówić o „budowie umocnień i fortyfikacji obronnych”, bo umocnienia, czyli fortyfikacje mają zawsze obronny charakter.

Solski Stanisław. Praca *Geometra polski* zawiera przede wszystkim wykład tzw. geometrii praktycznej, czyli miernictwa, a nie „teorii zasad geometrii”.

Teszczarowicz Zachariasz. Teza jego dotyczyła nie tyle „geometrii inżynierskiej”, co po prostu fortyfikacji, mówiła bowiem, że podstawą obliczania poszczególnych elementów twierdzy bastionowej powinien być poligon wewnętrzny, a nie zewnętrzny. Warto dodać, że została ona wydana drukiem jako *Questio polemomathematica* (Kraków 1683)¹⁹.

Witte Jan de. Do budowy wzniesionych pod jego kierunkiem w Kamieńcu należałoby dodać, ważniejsze niż te, które zostały wymienione: ludwisarnię produkującą lufy dział spiszowych, zakład wytwarzający proch strzelniczy i magazyn do jego przechowywania²⁰.

Wolski Mikołaj. W notce bibliograficznej odczuwa się brak pracy Benedykta Zientary, *Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego XIV—XVII w.* Warszawa 1954, naświetlającej jedną z ważnych dziedzin działalności Wolskiego.

Zamoyski Tomasz. W 1617 r. był nie tylko w Padwie, Neapolu i Wenecji, lecz również w Rzymie, gdzie podobno uczył się fortyfikacji, natomiast nie był w 1621 r. pod Chocimiem, ponieważ nie zdołał na czas zebrać wojska, a ponadto był zajęty osłanianiem przed zagonem tatarskim otrzymanego w posagu Tarnopola²¹.

Zbaraski Krzysztof. Po odbyciu poselstwa do Turcji w 1622 r. przedstawił w 1623 r. *Relację rządów monarchii tureckiej*, w której zobrazował m.in. stan sił zbrojnych państwa tureckiego oraz wysunął kilka postulatów w sprawie ochrony ziem Rzeczypospolitej przed Turkami²². Słuszniej byłoby nazwać Zbaraskiego znawcą zagadnień wojskowych niż strategiem.

Zebrzydowski Jan. Wspomniany tu Józef Naronowicz-Naroński był przede wszystkim inżynierem i kartografem. Arytmetyka i geometria (wraz z trygonometrią) stanowiły dlań wprowadzenie do nauk technicznych, a nie były jego głównym zawodem.

T. Nowak

The Intellectual Revolution of the Seventeenth Century. Edited by Charles Webster. Londyn 1974. Routledge and Kegan Paul, X + 445 s.

Wydawca zebrał w tej publikacji rozprawy, które ukazywały się w ciągu ostatnich 20 lat (1953—1973) w „Past and Present” — wiele z nich było przedmiotem dyskusji na temat tego, co zwykle się określać mianem „rewolucji in-

¹⁸ Tadeusz Nowak: *Geneza księgi „O rakietach” Kazimierza Siemienowicza.* SMHW t. XVIII cz. 2. Warszawa 1972 s. 105—145.

¹⁹ Nowak, *Polska technika wojenna XVI — XVIII w.* s. 33.

²⁰ Tadeusz Nowak: *Fortyfikacja i artyleria Kamieńca Podolskiego w XVIII w.* SMHW T. XIX cz. 1. Warszawa 1973 s. 139—186.

²¹ Dell' Aqua: *Praxis ręczna działa* s. 9 i 13.

²² Janusz Wojtasik: *Uwagi księcia Krzysztofa Zbaraskiego, posta wielkiego do Turcji z 1622 r. o państwie ottomańskim i jego siłach zbrojnych.* SMHW t. VII cz. 1 Warszawa 1961 s. 321—346.

telektualnej" w XVII w. Punktem wyjścia dla rozważań wielu autorów (jest ich razem 19) jest głównie Anglia, ale jej powiązania z innymi centrami europejskiej kultury intelektualnej sprawiają, że niemal każdy kraj ma tu swe określone miejsce. A zakres poruszanej tematyki jest bardzo szeroki: na czoło wysunięte zostały problemy myśli politycznej „Levellersów”, Jamesa Harringtona oraz ruchów społecznych związanych z rewolucją purytańską. W dalszym ciągu omawiane są następujące kwestie: ideologiczny kontekst fizjologicznych teorii Williama Harvey'a, stosunek nauki do religii i społeczne relacje nauki, a wreszcie rola, jaką w rozwoju ówczesnego myślenia odegrał „millenarianizm” oraz eschatologia. Wstęp pióra Charlesa Webstera ukazuje okoliczności, w jakich poszczególne grupy artykułów zostały napisane oraz zwraca uwagę na najważniejsze pozycje bibliograficzne omawianego zagadnienia.

Byłoby trudno wdawać się w szczegółową analizę każdego z poruszanych problemów, wystarczy natomiast powiedzieć, że idea wydawcy polegała na tym, aby każde zagadnienie ukazać co najmniej dwuaspektowo. Stąd, szereg artykułów dotyczących jednej kwestii lub jednej postaci stanowić może znakomitą podstawę do snucia przez czytelnika własnych refleksji na wybrany temat. Trzeba też podkreślić, że syntetyczność refleksji każdego autora nie oznacza formułowania opinii tak ogólnych, że można by je określić jako ogólnikowe, lecz przeciwnie — wnioski natury syntetycznej wynikają logicznie z obfitego (ale poddanego surowej selekcji) materiału erudycyjnego.

Co przede wszystkim uderza czytelnika? Niewątpliwie to, że trudno byłoby wyznaczyć dokładną cezurę między wiekiem XVII a jego bezpośrednimi sąsiadami, a głównie wiekiem XVI. I nie było na pewno przypadkiem, że pierwsza antologia czasopisma „Past and Present”, wydana przez Trevor'a Aston'a (naczelnego wydawcę tej serii), nosiła tytuł *Crisis in Europe 1560—1660*, a daty wymienione w tytule tej publikacji są bardzo znamienne i dowodzą płynności ram ustanowionych dla kolejnych epok intelektualnego rozwoju.

Inny szczególnie ciekawy problem — to początki tego, co można by określić jako tak dziś modny „szok przyszłości”. Myśląc o idealnej nauce przyszłości, kreślono często (mniej lub więcej świadomie) jej utopijny model. Stąd na uwagę zasługują refleksje siedemnastowiecznych utopistów na ten temat.

Jest wreszcie jedna kwestia, którą należałoby bodaj sumarycznie zasygnalizować przy omawianiu tematu rewolucji intelektualnej XVII w. — wpływ (najczęściej zresztą ukryty) idei braci polskich zwanych arianami lub socynianami. Ta nieliczna sekta zdobyła sobie wówczas zdumiewający rozgłos, wyrażający się m.in. częstotliwością potępień. Wyklinano ich nauki na synodach, zakazywano przywozu ich książek wydawanych w Polsce, a debata w Izbie Gmin w kwietniu 1652 dotyczyła wydanego po kryjomu w Anglii *Katechizmu Rakowskiego* (najpierw po łacinie, potem w tłumaczeniu angielskim), co pociągnęło za sobą utworzenie specjalnej komisji z udziałem m.in. Oliwera Cromwella. Przykładem wpływu idei arian na gruncie angielskim są studia nad warsztatem naukowym Locke'a, (McLachlan, Harrison, Laslett), które wykazały dokładną znajomość dzieł socynian u tego myśliciela.

Opublikowana przez Charles'a Webstera książka stymuluje czytelnika do samodzielnego kontynuowania wielu wątków poruszonych przez zespół doborowych współpracowników „Past and Present”. I na tym także polega szczególna wartość „szkicowego” charakteru wielu artykułów, które starają się raczej zarysować problem aniżeli dać jego szczegółowy obraz: przykład zawsze godny naśladowania.